

Ikä painaa, rikos ratkeaa

Rikoskirjallisuuden sankarit ovat perinteisesti olleet keski-ikäisiä miehiä ja naisia. Toisinaan joukkoon ilmaantuu varttuneempia toimijoita, jopa yli 90-vuotiaita vanhuksia.

JANNE MÄKELÄ

Rikoskirjallisuus on ollut erittäin suosittua 1900-luvun alusta lähtien. Vuosikymmenien aikana laji on kokenut monia muutoksia. Yksi piirre on pyssynyt. Ikääntyneitä sankareita ei dekkarin eri alalajeissa kuten salapolii- si-, vakooja- ja poliisiromaaneissa ole pahemmin esiintynyt.

Dekkareissa päärooli on tavattu antaa keski-ikäisille toimijoille, aiemmin miehille, nyttemmin yhä useammin naisille.

Ikäloppuja rikollisliigan pomona tulee kirjoissa toisinaan vastaan,

mutta sankareiksi seniorit, ikäihmiset ja vanhukset – mitä nimitystä heistä nyt sitten halutaankin käyttää – harvemmin kelpaavat. Vanhat ihmiset saavat useimmiten tyytyä uhrin asemaan tai korkeintaan sankarin mentoreiksi.

Rikoskirjallisuudessa K-70 on urotekojen kriittinen piste. Mutta entä jos se olisikin alaikäraja? Joitakin merkkejä tästä mahdollisuudesta alkoi näkyä 2010-luvun alkupuolen ja puolivälin dekkareissa.

Ehtoolehdon sankarit

Kirjailija ja toimittaja Minna Lindgren julkaisi vuosina 2013–2015 kolme kirjaa Helsingissä sijaitsevan pal-

velutalon arjesta. Ensimmäinen osa *Kuolema Ehtoolehdossa* esitteli kolme yli yhdeksänkymppistä naista, joita palvelutalon hämäräperäiset toiminnat askarruttavat. Kirjasarjan muissa teoksissa *Ehtoolehdon pakolaiset* ja *Ehtoolehdon tuho* tutustutaan niin kaupungin kotihoidon kummallisuuksiin kuin hoiva-alan digikokeiluihin.

Lindgrenin Ehtoolehto-trilogia edustaa pehmodekkaria: murhilla ja väkivallalla ei mässäillä, ja jännitystään tarjoillaan hillitysti. Kuolema ja siihen liittyvät pelot ovat kuitenkin voimakkaasti läsnä.

Henkilöhahmojen toimintakyvyssä ja välillä ajatuksenjuoksussakin ilmenee puutteita, mutta heistä löytyy tiukan paikan tullen yllättäviä voimavaroja. Lindgren annostelee sopivasti huumoria ja traagisuutta. Terävän yhteiskuntakommentaattorina hän esittää satiirisia havaintoja vanhusten hoidon tilasta.

© Ian McKellen esitti 93-vuotiaista mestarietsivää elokuvassa *Mr. Holmes*.

Vanhusviisikko rötöstelee

Kirjallisuudessa ja tosielämässäkin vanhat ihmiset esitetään monesti joko traagisessa tai koomisessa valossa. He ovat raskaine muistoineen ja kumarine olemuksineen surullisia hahmoja tai sitten saavat ikänsä puolesta luvan käyttäytyä hassusti ja sanoa mitä sylki suuhun tuo. Mutta mitä tapahtuu, jos vanhus nauraa matkalla pankkiin?

Kirjoitettuaan joukon historiallisia romaaneja ruotsalainen Catharina Ingelman-Sundberg siirtyi 2010-luvun puolivälissä kertomaan palvelutalon arkeen kyllästyneistä asukkaista, jotka ryhtyvät ryöstöpuuhiin. Menestyksekkailut ovat ilmestyneet myös suomeksi. Keinutuolikoplane tunnetun kirjasarjan nimet *Kakkua, kiitos!*, *Ryöstön hetki kullalla* ja *Ain laulain ryöstös tee* kertovat osaltaan, millaisista tarinoista on kyse.

Nokkela joskin kommelluksille altis ikäviisikko rötöstelee robinhoodimaisessa hengessä auttaakseen murentuneen hyvinvointivaltion uhreja. Pankit ovat joukon silmätikkuna, sillä ensin "ne vievät ihmisten rahat ja ruikuttavat sitten valtiolta tukea, kun ovat törsänneet kaiken", kuten koplane epävirallinen johtaja, entinen liikunnanopettaja Märtha Anderson asian ilmaisee.

Sarjan sukulaiskirjaksi voidaan nostaa ruotsalaisen Jonas Jonassonin alkujaan vuonna 2009 ilmestynyt veijariromaani *Satavuotias joka karkasi ikkunasta ja katosi*. Menestyksestä ei markkinoitu rikoskirjana, mutta entisen dynamiittiasiantuntijan vauhdikas pakomatka rikollisliigoineen kaikkineen sisältää kyllä koko joukon dekkarielementtejä.

Vanhan merimiehen tarina

Eräs Keinutuolikoplane jäsenistä on entinen seilori. Ruotsin rikoskirjalli-

suuden tunnetuin merikarhu on kuitenkin öölantilainen Gerlof Davidsson, kirjailija Johan Theorinin neli-osaisen kirjasarjan sankari, joka vielä yli 90-vuotiaanakin ratkoo kotisäärensä mysteereitä.

Alkujaan vuosina 2007–2013 ilmestynyt Öölanti-kvartetti (suom. *Hämärän hetki, Yömyrsky, Verikallio, Aarnivalkeat*) edustaa melko epätyypillistä ruotsalaisdekkaria. Kirjat sisältävät runsaasti kummitustarinointa, muisteluita ja pitkälle ulottuvia taikamia. Kansanperinne ja historia liittävät kuitenkin luontevasti nyky päivän rikosaiheisiin.

Theorinin henkilöhahmot ovat parhaiden psykologisten jännäreiden tapaan monisyisiä. Gerlof Davidsson

KANSI: JENNI SAARI

© Klassisen musiikin asiantuntija Minna Lindgren on kunnostautunut myös dekkarien kirjoittajana.

TEOS / STEFAN BREMER

SCHILDTS & SÖDERSTRÖMS / SOFIA RUNARSDOTTER

© Catharina Ingelman-Sundberg kirjoittaa tarinoita, joissa niin sanottu Keinutuulikopla haluaa rikkaita ryöstämällä ylläpitää hyvinvointi-Ruotsia.

Marple muuttui tarinoiden myötä uteliaasta juurutädistä empaattiseksi ihmistuntijaksi, mutta hänen ikäänsä ei täsmennetä yhdessäkään kertomuksessa. Luonnehdinta "old lady" kertoo kuitenkin oleellisen. Televisiosarjoissa Marplea ovatkin esittäneet kuudenkymmenen toiselle puolelle ehtineet näyttelijät.

Holmesin viimeiset päivät

Olisi luullut tunnetun dekkarikirjailijan näyttäneen menestysesimerkillään tietä kollegoilleen, mutta toisin kävi. Muita merkittäviä ikäsankareita varhaisemmasta dekkarihistoriasta ei juurikaan löydy. Englantilaisen Patricia Wentworthin luoma Maud Silver ratkoi 1900-luvun puolivälissä rikosmysteerejä entisen kotiopettajattaren varmuudella. Kirjoja ilmestyi 1970-luvulla muutama suomeksikin.

Mielenkiintoista kyllä maailman kuuluisin salapoliisi, Arthur Conan Doyle'n luoma Sherlock Holmes on saanut kirjailijan vuonna 1930 tapahtuneen kuoleman jälkeen ainakin yhden "vanhennusleikkauksen". Mitch Cullinin romaanissa *A Slight Trick of the Mind* (2005) vanhuudenheikkouden leimaama Holmes keskittyy mehiläishoittoon ja yrittää muistella viimeisintä tapaustaan. Kirjan pohjalta tehtiin myös elokuvaversio.

Kovasti ikäloppua Holmesia muistuttava hahmo seikkailee myös H. F. Herdin 1940-luvun romaaneissa ja Michael Chabonin pienoisromaanissa *The Final Solution* (2004).

Perinteisesti monet fiktiiviset sarjasankarit eivät kirjoissa vanhene, mutta 2000-luvun alkupuolelta lähtien tässä on ollut havaittavissa jonkinlaista muutosta. Henning Mankellin poliisiansankari Kurt Wallander ja

itse on raihmainen vanhus, joka näkee pintaa syvemmälle ja ymmärtää pahuuteen sortuvia ihmisiä. Keskeinen jännite syntyy elämänviisauden ja fyysisen heikkouden ristiriidasta, siitä, että päähenkilö pystyy älyllisesti ratkomaan rikoksia mutta on toimintakyvyltään vajavainen. Taitavana juonenpunojana Theorin osoittaa, että myös vanhusvetoinen dekkari voi olla erittäin jännittävä!

Johan Theorinin kirjojen käännös-oikeuksia on myyty yli 20 maahan, ja palkintoja on sadellut niin Pohjoismaista kuin Britanniasta. Suomen dekkariseura myönsi Theorinille ulkomaisen jännityskirjallisuuden kunniakirjan vuonna 2016.

Murhatädin ikäsankarit

Entä miten oli ennen vanhaan? Hakuteos *Dekkarisankarit: kuka kukin on* (2006) esittelee yli 400 rikoskirjallisuuden hahmoa 1800-luvun lopulta 2000-luvulle. Ikäsankarit loistavat hakuteoksessa poissaolollaan, mutta kaksi merkittävää poikkeusta dekkarihistoriasta sentään löytyy. Erikoiseksi asian tekee, että molempien luojana toimi Agatha Christie.

Christien kuuluisin dekkarihahmo Hercule Poirot oli eläköitynyt belgialaisetsivä suorittaessaan ensiesiintymisensä teoksessa *Stylesin tapaus* (1920). Myöhemmin Christie loi vielä toisen ikäsankarin, harrastajasalapoliisi Jane Marplen.

Hercule Poirot ei tarinoissa juurikaan vanhentunut. Poikkeuksen muodostaa 33 romaania ja 54 novellia käsittävän sarjan päätösteos *Esirippu*, jossa salapoliisi palaa halvaantuneena ja sydänvaivaisena Stylesin majataloon ja ratkaisee traagisella tavalla viimeisen juttunsa.

Christie kertoi myöhemmin katuneensa sitä, että hän toi salapoliisinsa dekkarinäyttämölle liian vanhana. Ilmeisesti ikäseikka ei vaivannut häntä vielä 1920-luvun lopulla, jolloin hän julkaisi ensimmäiset Marple-novellinsa. Kaikkiaan Marple ratkoi rikoksia 12 romaanissa ja 20 novellissa.

KANSI: MARIA TAARI

WIKIMEDIA COMMONS / SUOMEN KUVALEHTI 1934

⊕ Monipuolinen teatterimies ja kirjailija Jalmari Finne keksi laittaa dekkareihinsa vanhan maalaisemännän ratkomaan rikoksia.

Pentti Kirstilän komisario Hanhivaara jättivät eläköitymisen kynnyksellä sairauksien leimaamat jäähyväisensä lukijoilleen. Ja tavataanpa nykyisessä rikoskirjallisuudessa eläköityneitä poliiseja, joita murhat edelleen kiinnostavat, esimerkiksi Ian Rankinin komisario John Rebus ja Michael Connellyn losangelesilaisetsivä Harry Bosch. Suomessa eläkeläispoliiseja ovat esitelleet ainakin Jari Salonen ja Tuija Lehtinen.

Finne edelläkävijänä

Suomalaisessa dekkarihistoriassa vanhuksia ei ole juurikaan arvostettu. Aivan varhaisimmasta päästä tosin löytyy esimerkki, joka lähes sata vuotta myöhemmin tarkasteltuna vaikuttaa suorastaan vallankumoukselliselta.

Kiljusen herrasväki -lastenkirjasarjastaan tunnettu Jalmari Finne oli erittäin tuottelias ja monipuolinen kynäniekka ja lisäksi suomenkielisen dekkariromaanin edelläkävijöitä. Finne teki 1920-luvulla yhteistyötä rikostutkimuskeskuksen kanssa ja intoutui siirtämään kokemuksia kirjoihinsa. *Verinen lyhty* ilmestyi 1928 ja *Kohtalon käsi* 1929.

Molemmissa romaaneissa murhia ratkoo Heikkilän maatilän vanha

emäntä, joka saa tukea nuoremmilta miesapureilta. Lopputuloksessa uskonnollisesti väritynyt elämänviisuus ja moderni rikostutkimus löytävät näppärästi toisensa. Emäntä tunnistaa rikosten motiiveja ja psykologisia taustoja. Kaikessa muussa murhaaja ”voi viisas olla ja jälkensä peittää, mutta kuinka hän voisi voittaa omia halujaan”, leskirouva pohtii. Myrky-, autonrengas- ja sormenjälkitutkimuksista saadaan vahvistusta hänen päätelmilleen.

Mielenkiintoista kyllä Finnen dekkarit ilmestyivät samoihin aikoihin, kun Agatha Christie julkaisi ensimmäiset Marple-novellinsa. Kenties monelta taholta virikkeitä ammentanut suomalaiskirjailija oli perillä brittikollegansa sankarihahmosta.

Harmillisesti Finnen molemmissa tarinoissa naisvanhus antaa loppua kohden liiankin runsaasti tilaa nuoremmille miessankareille – ikään kuin vertauskuvana koko lajiitypin myöhemmälle kehitykselle.

Veteraanin kosto

Jalmari Finnen jälkeen kotimaisten senioridekkareiden saralla oli pitkään hiljaista. Suomen tunnetuin fiktiopoliisi Frans J. Palmu kutsuttiin kyllä yhden kerran eläkkeeltä tositoimiin, mutta tämä ei tapahtunut hahmon luoneen Mika Waltarin kirjassa vaan elokuvassa *Vodkaa, komisario Palmu* (1969).

☺ Palkittu ruotsalaiskirjailija Johan Theorin tunnetaan Öölannin saarelle sijoittuvasta kirjasarjasta, jonka päähenkilönä on yhdeksänkymppinen merikarhu Gerlof Davidsson.

© Agatha Christien tunnetuimmat dekkarisankarit Hercule Poirot ja Jane Marple ovat molemmat eläkeläisiä.

Poliisien lisäksi dekkareissa on seikkaillut muun muassa yksityisetsiviä ja toimittajia. Ehkäpä siihen joukkoon voisivat nousta myös ikäihmiset. Seniorit tuntevat niin arjen rutiinit kuin elämän ikävät yllätykset. Heillä on asiantuntemusta mutta myös heikkouksia ja näin koronaepidemian, karanteenien ja riskiryhmien aikoina myös tajua ulkopuolisuudesta. Näitä ominaisuuksia ja piirteitä on kaunokirjallisuudessa tavattu arvostaa.

Dekkarin lainalaisuuksien lisäksi ikäsankareiden esiintuloa auttaa vanhuselämään liittyvä yhteiskunnallinen murros. Kun nykyiset seniorit olivat nuoria, he huomasivat, että heillä on rahaa, vapaa-aikaa ja koulutusmahdollisuuksia enemmän kuin aikaisemmillä sukupolvilla. Syntyi moderni nuorisokulttuuri.

Nyt tämä sukupolvi on tekemässä samaa tempua ikääntymiselle. Vanheneminen halutaan nähdä resurssina eikä rasitteena. Koronakriisi ja siihen liittyvä riskiryhmäkarsinointi tosin on hetkellisesti iskenyt jarrua tälle kehitykselle, mutta muutos on jo vauhdissa.

Ja ehkä muutos tulee näkemään myös dekkareissa. Agatha Christien ja Jalmari Finnen lanseeraamat ikädekkarit katosivat useiksi vuosiksi kirjamarkkinoilta, mutta vuosituhannen vaihteen jälkeen aika on vähitellen alkanut olla kypsä uudelle tulemiselle. Kukaties Tuomas Kyrön suosittu ”Mielensäpahoittaja” ryhtyi vielä ratkomaan rikoksia?

Vanhusdekkarit viestittävät, että ei vain aktiivisilla eläkeläisillä vaan myös kaikkein vanhimmilla, raihnaisimmilla ja syrjäytyneimmillä ihmisillä voi vielä olla jotain tarjottavaa maailmalle. Esimerkiksi jännitystä. ■

Yksittäisistä kirjoista esiin nousee Ilkka Mannisen kirjoittama *Sahlman* (2011). Siinä 91-vuotias sotaveteraani joutuu hautausmaalla ryöstön uhriksi, mutta eniten vanhusta korpeaa se, että ryöstäjät kuseksivat hänen sotilastoverinsa haudalle. Tarinassa on Clint Eastwoodin elokuvaan verrattavaa oman käden kostomentaliteettia, jonka hyväksyttävyyttä kerronnan mustavalkoiset asetelmat huutomerkkeineen alleviivaavat turhanakin painokkaasti.

Minna Lindgrenin Ehtoolehtosarja toi hetkellisesti ”uutta vanhaa

verta” kotimaiseen dekkarikirjallisuuteen. Ehkä Ehtoolehto keräsi liikaakin huomiota: dekkareiden vanhusasia tuli ikään kuin kerralla kuitatuksi.

Vai tuliko sittenkään? Minna Lindgrenin, Catharina Ingelman-Sundbergin ja Johan Theorinin vetämä vanhusdekkareiden suomalais-ruotsalainen minibuumi 2010-luvulla saattoi olla vasta alkusoihto. On nimittäin kaksi syytä siihen, miksi ikäsankarit eivät suostu hevillä kuolemaan.

Uudet vanhat sankarit

Dekkari on 1900-luvun alkupuolelta lähtien pysynyt jatkuvasti erittäin suosittuna kirjallisuuden lajina. Säilyttääkseen elinvoimaisuutensa sen on kuitenkin koko ajan täytynyt tunnistella ilmapiiiriä, etsiä ajankohtaisia aiheita – ja tarjota uudenlaisia sankareita.

Dekkarisankarien markkinoita ovat viime vuosina varsinkin Pohjoismaissa hallinneet poliisit. Aiemmin tutkimuksia tekivät miespoliisit, sitten tulivat nuoret naiset, ja nyttemmin näkyy myös eläkeikää kolkuttelevia naispoliiseja (esim. tv-sarja *Paratiisi*).

